

Correspondence: okozachyshyna@vspu.edu.ua

Antonina Mosiichuk is Candidate of Philology, Associate Professor of the English Philology Chair at Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University. Her areas of research interests include cognitive linguistics, cognitive poetics, cognitive semiotics, and linguosynergetics.

Correspondence: amosiichuk@vspu.edu.ua

Надійшла до редакції 21 березня 2021 року

Рекомендована до друку 5 квітня 2021 року

Олександр Межов

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5299-417X>

Марина Навальна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5064-3122>

Наталія Костусяк

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9795-6038>

DOI 10.31558/1815-3070.2021.41.18

УДК 811.161.2'373:364.63]:070

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОЇ ІНТЕНЦІЇ ОБРАЗИ В СУЧАСНИХ МЕДІАТЕКСТАХ

У статті проаналізовано кодифіковані й некодифіковані негативнооцінні лексеми з власне-образливою конотацією та контекстуально набутою, які формують інвективний континуум в українських медіатекстах. Виділено тематичні групи образливої лексики семантичного діапазону «Людина», які відбивають фізичні, психоемоційні, морально-етичні якості адресата, його етнічну, соціально-професійну, гендерну, конфесійну, політичну належність. Визначено їхній психолінгвістичний потенціал та прагматичне спрямування. Установлено лінгвістичні й позалінгвальні чинники інтенсивності негативного впливу інвективи на психологію індивіда та масову свідомість, яка залежить, з одного боку, від змістового наповнення образливого вислову, його спрямування, з іншого – від вікових, індивідуально-психологічних особливостей реципієнта, рівня його вихованості, ментальності, темпераменту, стресостійкості, соціального статусу.

Ключові слова: комунікативна інтенція, образа, інвективна лексика, мовленнєвий вплив, реципієнт, адресат, адресант, медіатекст.

Однією з базових міжгалузевих категорій у сучасній науковій парадигмі (комунікативній лінгвістиці, лінгвопрагматиці, психолінгвістиці, медіалінгвістиці, політичній лінгвістиці, юрислінгвістиці, дискурсології, соціолінгвістиці та ін.) є категорія впливу, різновид якої – психологічний вплив як наслідок комунікативної взаємодії мовця й реципієнта. Існує чимало дефініцій цього поняття, серед яких заслуговує на увагу визначення О. Сидоренко з акцентом на засобах його реалізації: «Психологічний вплив – це вплив на психічний стан, думки, почуття й дії іншої людини за допомогою винятково психологічних засобів (вербальних, паралінгвістичних або невербальних) з наданням йому права й часу відповідати на цей вплив» (Сидоренко 1997: 125). Психологами та лінгвістами вже не раз доведено, що саме слово з усіх мовних і немовних засобів має найбільший психологічний вплив на адресата, як позитивний, так і негативний. Дієвим засобом негативного вербального впливу є інвектива, що слугує мовленнєвим реалізатором такого виду психологічного впливу, як «деструктивна критика – зневажливі або образливі судження-висловлення про особистість опонента, грубий, а іноді агресивний осуд, ганьблення або осміяння його вад, вчинків» (Сидоренко 1997: 129).

У мовознавчій літературі простежуємо різнотлумачення термінопоняття «інвектива», його вузьке й широке розуміння, розбіжності в класифікаціях, відсутність чітко окреслених меж цієї категорії. Інвективу найчастіше асоціюють з образою, лайкою, лихослів'ям, нецензурністю, матірщиною, вульгаризмом, жаргоном, сленгом тощо. Комунікативно-прагматична інтенція образи може бути реалізована в мовленні через «лексеми, які поза контекстом не містять негативно-оцінного компонента висловлення й лише за певних умов набувають значення образи, і слова, у семантиці яких закладена інвективна оцінка особистості з яскраво вираженою негативною експресією» (Топчий 2018: 99). Отож, ключовим поняттям, тісно пов'язаним з інвективою, є образа.

Одинадцятитомний тлумачний «Словник української мови» подає два взаємопов'язані значення лексики *образ*: 1. Зневажливе висловлення, негарний вчинок і т. ін., що спрямовані проти кого-небудь і викликають у нього почуття гіркоти, душевного болю. 2. Почуття гіркоти, досади, викликане в кого-небудь чийсь зневажливим словом, негарним вчинком і т. ін. (Словник української мови 5: 561). Тому варто розрізнати два аспекти цього поняття: як навмисну, цілеспрямовану (рідше, ненавмисну) фізичну чи вербальну дію адресанта (особи, групи осіб) на адресата (конкретну особу, групу осіб) та як психоемоційний стан (почуття, відчуття, переживання) реципієнта. Образа як певна неприємна подія, ситуація може призводити або не призводити до виникнення відповідного почуття залежно від її спрямування на так звані «болючі місця», а також особливостей ментальності й психотипу людини. Надзвичайно вразливу силу має несправедливе приниження статусу й честі особистості, хоча й справедливі образи можуть завдати людині глибоких моральних страждань (наприклад, якщо людина усвідомлює свої фізичні, розумові, морально-психологічні та ін. вади, а їй на цьому акцентують). Із погляду психології скривдженого образу супроводжують, з одного боку, почуття гніву до кривдника, з іншого – глибокого жалю до себе. Залежно від глибини й масштабів образи скривджений може самостійно пережити цю подію без сторонньої допомоги або звернутися до психолога й навіть до суду, у зв'язку з чим образа може набути юридичного статусу як свідомий та протизаконний вияв неповаги до людини, «виражена в непристойній формі негативна оцінка особистості, яка принижує її честь і гідність» (Шевченко та ін. 2015: 99), що передбачає адміністративну чи навіть кримінальну відповідальність. Адже образа як дія стає злочином, якщо завдає шкоди людській психіці, честі, гідності й діловій репутації. Міру такої заподіяної шкоди має встановити лінгвістична (криміналістична) експертиза як доказова база в судовому процесі. Образа з юридичного погляду «підлягає регулятивам кримінального права як словесне діяння, що суперечить культурним традиціям і правилам поведінки, прийнятим у суспільстві, ... має на меті підкреслити негатив, часто неповноцінність, ущербність реципієнта та / або його невідповідність посадовим функціям, соціальному становищу та ін.» (Шевченко та ін. 2015: 99).

Об'єктом комунікативно-прагматичної лінгвістики є саме мовленнєва образа, викликана зневажливим висловленням, що містить негативнооцінний (пейоративний) компонент, передусім інвективу. Тобто образа адресата є наслідком вживання з боку адресанта інвективної лексики, яка найбільшою мірою виявляє себе в негативній оцінці зовнішності, внутрішнього світу, моральних, розумових якостей, поведінки, діяльності людей і спрямована на приниження статусу особи в суспільстві.

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена тим, що образа як багатоаспектна категорія потребує міжгалузевого ґрунтовного вивчення в царині різних наук: комунікативної лінгвістики, лінгвопрагматики, дискурсології, психології, психолінгвістики, соціолінгвістики, юридичної психології, правової (судової) лінгвістики, правознавства тощо. Інвективи як образливі вислови перебувають у полі зору не лише психологів, соціологів, політологів і юристів, а й багатьох лінгвістів. У мовознавстві більшою мірою напрацьовано лексичний, лексикографічний, лінгвостилістичний, соціолінгвістичний, дискурсивно-когнітивний опис різнотипних інвективів (Білоконенко 2012; Войцехівська 2014; Гаврилів 2019; Макаренко 2013; Навальна 2017; Ставицька 2005; Топчий 2018; Форманова 2013).

Мета статті – дослідити лексико-семантичні засоби вираження комунікативно-прагматичної інтенції образи в сучасних медіатекстах. Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань: 1) окреслити структуру інвективи як комунікативно-прагматичної категорії, що містить інтенцію образи, з’ясувати її семантичну та психологічну природу; 2) виділити тематичні групи інвективної лексики семантичного діапазону (поля) «Людина», визначити їхній психолінгвістичний потенціал та прагматичне спрямування; 3) проаналізувати кодифіковані й некодифіковані негативнооцінні лексеми з власне-образливою конотацією та контекстуально набутою, які формують інвективний континуум в українських медіатекстах; 4) встановити лінгвістичні й позалінгвальні чинники інтенсивності негативного комунікативно-прагматичного впливу інвективи на психологію індивіда та масову свідомість.

Методи дослідження. Зреалізувати сформульовану мету й завдання вможливили такі методи дослідження: *описовий* із властивими йому прийомами зовнішньої та внутрішньої інтерпретації, який дав змогу інвентаризувати, систематизувати й класифікувати інвективну лексику, дібрану з медіатекстів; метод *комплексного аналізу*, що посприяв розглядові досліджуваних компонентів у лексико-семантичному, комунікативно-прагматичному та психолінгвістичному аспектах з огляду на тісний взаємозв’язок психічних та мовленнєвих процесів; метод *контекстуально-семантичного аналізу*, який уможливив вивчення інвектив в аспекті текстового оточення та з більшою вірогідністю окреслити їхню психолінгвістичну й комунікативно-прагматичну специфіку; методика *компонентного аналізу* посприяла дослідженню семних характеристик розгляданих мовних одиниць. **Джерельною базою** дослідження слугували інвективні висловлення, зафіксовані в українських інтернет-виданнях останніх років та соцмережах (проаналізовано 180 одиниць).

Із погляду комунікативної лінгвістики прагматична мета інвективної мовленнєвої тактики – досягти перлокутивного ефекту образи (викликати в адресата почуття душевного болю, гіркоти, хвилювання, принизивши його в очах суспільства, колег, друзів, родини) унаслідок атолерантної інтеракції, дисбалансу стосунків між співрозмовниками під час конфліктного дискурсу. «Тактика образи відбиває стан сильного емоційного напруження комунікантів та використовується здебільшого на кульмінаційній стадії конфлікту, відтак емотивні висловлення є основним засобом її реалізації. Комунікативна мета адресанта – приниження та висміяння об’єкта образи» (Иссерс 2006: 164–165). Основним маркером тактики образи є інвективна лексика, яка прямо через власне-лексичне значення або опосередковано за допомогою контекстного оточення виконує відповідну прагматичну функцію. Образливого характеру можуть набувати й нормативні лексичні одиниці відповідно до комунікативних намірів мовця.

Активно вживана в сучасних ЗМІ та соціальних мережах інвективна лексика семантичного поля «Людина» (негативно характеризує зовнішність, внутрішній світ, поведінку, діяльність тощо) багатогранна. Її умовно можна поділити на дві великі групи з тематичними підгрупами:

1. Лексика, яка містить негативнооцінну (пейоративну) та образливу (інвективну) сему у своєму лексичному значенні:

а) нетабуйовані розмовні, зневажливі, фамільярні, лайливі, жаргонні слова, що в словниках мають відповідне маркування (згруб., зневаж., фам., лайл., розм., жарг.), напр.: *Ейдман: Путін – гідний наступник Распутіна. Він такий самий шарлатан, вискочка і шахрай на верхівці влади...* (www.gordonua.com, 22.04.2018); *Київ, МАКСИМАЛЬНА УВАГА! Погляньте, що ця негідниця витворяє! Вона вбиває наших дітей! ПОТРІБЕН розголос* (www.golos.biz.ua, 15.03.2018); *Ляшко обізвав Милованова «бовдуром» в прямому ефірі* (www.glavcom.ua, 15.02.2020); *«Те, що політичний лузер Саакашвілі пішов у відставку, – єдина можливість для нього зберегти обличчя», – Ляшко («Цензор.НЕТ», 07.11.2016); «Політики лише посміхались, мовляв, якийсь «лошара» сидить на візку, – каже Євген. – Якось знайшов вільну земельну ділянку біля метро «Славутич» («Газета по-українськи», 26.12.2017); Під час конфлікту Ляшко називав Геруса «аферюгою», «чм*шником» та вживав інших образливих*

слів (www.zaxid.net, 6.11.2019); *Експрадник Порошенка назвав військових «ублюдками», «Слуга народу» хоче покарання* (www.pravda.com.ua, 17.02.2020); *Нагадаємо, у коментарі каналу INTV Ірина Фаріон назвала комуніста Олександра Зубчевського «виродком, якого треба ізолювати» за те, що він говорив російською мовою під час засідання Верховної Ради* (www.ipress.ua, 24.09.2018); *А зараз якщо Петя підпише документ, він зрадник, як і профура Тимошенко* (www.forum.pravda.com.ua, 27.05.2020) Лексема профура може вживатися в таких значеннях: 1. крим., зневажл., лайл. Жінка. 2. мол.; зневажл. Жінка легкої поведінки (Український жаргон 2005: 279);

б) табуйовані обценізми, жаргонізми і под., напр.: *Він би [Голобородько] влаштував! «Кортежі – на фіг, пільги – на фіг, дачі – на фіг!»* (www.blogs.pravda.com.ua, 9.08.2020) – «уживається як евфемізм обценізму...» (Український жаргон 2005: 379); *Ну хоч натяк, ну хоч на когось із тих п****сів, про яких відверто говорив Зеленський-Голобородько. Так же ж ні* (www.blogs.pravda.com.ua, 9.08.2020); *Чуркін вам не подобався. Прислали гонника. Представник Росії в ООН. П**дець!* (www.ua.112.ua, 13.04.2017); *«Якийсь змій, бл**дь».* Мер обізвав депутата, який утримався від голосування (www.gordonua.com, 31.05.2020); *Ляшко-владі: Не треба просити подачки! Хто вам, голо**опим, щось дасть, крім подачок. Я не хочу, щоб влада принижувала мою країну такими проханнями і стояла на колінах* (www.liashko.ua, 31.05.2020); *Ніхуя не робите, лише сигарети та наркотику возите через кордон та чорно**опих з Києва на своїх цуравих євробляхах* (www.mukachevo.net, 23.07.2018); *У Верховній Раді України «десь у сесійній залі» з'явилась нова точка доступу WI-FI під назвою «Путін х**ло»* (www.styknews.info, 30.05.2020); *«Найкращий поліграф – паяльник в с**аку. А те, що проходив Дубінський, – то х**я», – відмічає нардеп Тимофійчук* (www.firtka.if.ua, 19.12.2019); *І відповідь таким, як вона: «Пи**уй в Москву!»*, – написала телеведуча (www.unian.ua, 22.02.2021);

в) антропоспрямована лексика, яка набуває негативнооцінної (пейоративної) та образливої (інвективної) конотації внаслідок метафоричного перенесення на основі асоціацій із тваринним світом, міфологічними, демонологічними, біблійними персонажами, предметами і явищами довкілля: *бидло, гадюка, жирафа, клуша, кобила, кріт, курка, мавпа, олень, свиня, скотина; відьма, вовкулака, змій, упир, перевертень; ірод, іуда (юда); арматура, голобля, дошка, тумба, шафа, шпала тощо, напр.: «У ДБР є кріт, який «зливає» документи Портнову», – адвокат Порошенко Головань («Цензор», 26.06.2019); Ось так, бомблять снігоприбиральні машини, а потім говоритимуть, що Кличко – козел, сніг не прибирає («Газета по-українськи», 18.12.2017); На своїй Facebook-сторінці журналістка назвала дружину кума Путіна «малоросійською куркою з цинічним нутром» (www.unian.ua, 22.02.2021); «Морда у тварюки ніяк не лусне! Набридло обирати kota у мішку», – Дубінський про вибори мерів (www.zik.ua, 11.03.2019); Ляшко: В мене, до речі, питання до СБУ: чого вини їздять по «москвах» і досі не в тюрмі? Ти чого досі не в тюрмі, скотина?» (www.korupciya.com, 11.06.2018); Екс-депутата Рівнеради Шабуніна колеги обізвав «бродячою політичною мавпою» (www.rivnenews.com.ua, 15.06.2019); Президент Уругваю Хосе Мухіка заперечив, що він говорив про президента Аргентини, коли перед прес-конференцією, не помітивши, що його мікрофон вже включений, сказав: «Ця стара відьма гірша за косоокого» (www.bbc.com, 5.04.2013); Червоненко назвав Гончаренка Юдою, на що той обізвав його перебіжчиком (www.espresso.tv, 14.08.2018); «Я, звісно, попросив, щоб мене називали Володимиром Олександровичем, або Володимиром, а не бидлом, наркоманом і так далі...» («Україна молода», 12.04.19). Лексема бидло означає: лайл. Скотина, хам (Словник української мови 1: 165); 1. крим. Корова. 2. крим.; презирл. Про ув'язненого, який добросовісно працює. 3. Психічно хвора людина (Український жаргон 2005: 54].*

2. Лексика (кодифікована, нормативна), яка не містить негативнооцінної (пейоративної) та образливої (інвективної) семи у своєму основному лексичному значенні, але може набувати їх у контексті внаслідок переосмислень та метафоризації, напр.: *У відповідь Гройсман відкрито назвав лідерку «Батьківщини» мамою української корупції* («Україна молода»,

15.02.2017); «На окрузі чекають не людину, а грошовий мішок», – Араїк Мкртчян про поза-чергові парламентські вибори (www.provse.cz.ua, 6.06.2019); Зустріч Порошенка і Ердогана: російські ЗМІ назвали президента Туреччини «базарним політиком» («Газета», 24.13.2017); Ми не пішли шляхом «взяти гроші у одного **паніка**, зайти в Раду, а потім ці гроші відпрацювати» («Газета по-українськи», 24.07.2019); Арестович у прямому телефірі порівняв партію «Європейська солідарність» із «жіночою общагою ПТУ» (www.gordonua.com, 16.02.2021); «А ризик того, що приїхали б представники прокремлівського крила, які виконували б провокативні функції, працювали на «картинку» для пропагандистських ЗМІ, – великий» («Сьогодні», 24.02.2019); «Без російських спостерігачів: як Київ «відчиплював московський вагон» на виборах» («Сьогодні», 24.02.2019); Навчитись не зв'язати на політичні вистави – одна з головних рис нинішньої ліберально-олігархічної системи – **низькоякісна «театральність»** (www.nationalcorps.org, 24.03.2018); Зеленського обізвали «кульгавою качкою!» (заголовок). В Америці й інших західних країнах політиків із низькими рейтингами називають «кульгава качка» (www.inform.atop.press, 28.11.2019); Зеленський є символом того, що **політика перетворилася на спектакль** («Тиждень», 27.01.2020); Олег Кудрін: Так, у частині критики Надія Савченко досить часто буває переконливою. Але коли доходить до конструктиву, то це «дитячий садок, штани на лямках». Ну і босоніж, зрозуміло (www.ukrinform.ua, 31.05.2020). Як слушно зауважує Л. Топчий, «...семантика кодифікованої нейтральної лексичної одиниці залежно від авторської інтенції, від мовного оточення може набувати інвективних конотацій» (Топчий 2018: 98).

Інвективна лексика містить різного ступеня образливу оцінку зовнішніх та внутрішніх рис людини:

– зовнішнього вигляду, фізичних якостей і вад, пов'язаних, зокрема, із негативнооцінними номінаціями частин тіла (соматизмів): бункер, м'ясорубка, пащека, паяльник, свисток, сьорбало, хліборізка, щелепа (рот); вітрина, морда, пачка, рило, табель, табло, фейс, фізія (обличчя); балбешник, гарбуз, макітра, чайник, череп (голова); дзьоб, рубильник, флюгер, хобот, шнобель (ніс); граблі, батони, ласты, педалі (кінцівки); баньки, орбіти (очі); локатори (вуха); патли (волосся) та ін., напр.: ...бачити на кожному кроці біл-борди з їхніми (депутатів) **фізіями** та закличками. Зрештою пропоную Вашій увазі кілька світлин того, що я бачив... (www.zaxid.net, 16.01.2018); «Що за 4 роки ще не прочитав Конституцію? Займайся обороною і зовнішньою політикою і не сунь **рило** не в своє корито» (www.epravda.com.ua, 20.05.2018); «Путін, забори свої **граблі** від України!» – пікет біля посольства в Києві (www.politnavigator.net, 20.02.2015); «Ось куди йдуть наші податки – на розслідування таких, з дозволу сказати, «справ, от, уміють же працювати **доходяги ... в погонах!**» («Апостроф», 11.08.18); Нагадаємо, що колишній німецький канцлер під час свого подкасту обізвав українського дипломата «карликом» (www.nv.ua, 26.05.2020);

– психічних особливостей і відхилень, моральних якостей, інтелектуального стану, досвіду, ментальної діяльності, рис характеру, рівня вихованості, напр.: «У нього запитують: «Якщо прем'єр-міністр Гройсман на засіданні уряду скаже, що Медведчук **мудак**, чи можна буде дати це в ефір?» («Газета по-українськи», 19.06.2019); Роберт Саттон – за політику нетерпимості до **мудаків** на роботі. «**Мудакам** тут не місце» покладе край терору на роботі (www.nashformat.ua, 27.05.2020). Лексема **мудак** означає: 1. крим.; вульг., зневажл. Наївна людина. 2. крим., мол., жрм.; вульг., зневажл., лайл Дурна, нікчемна, шкідлива людина (Український жаргон 2005: 223); «...чомуś вирішила [Галина Шостюк], що це англійська, зазначивши в позовній заяві, що я ображав її англійськими словами, погрожуючи її життю, а також назвав **шельмою**» (www.tabloid.pravda.com.ua, 11.01.2018). Лексема **шельма** означає: розм. Хитра й спритна в своїх учинках людина (Словник української мови 11: 439); «І по-хорошому суддівська система давно б мала як мінімум викинути цю **наволоч** зі своїх рядів. Хоча б з міркувань гігієни. І для цього в справі більш ніж достатньо доказів» (www.ukrinform.ua, 20.07.2020). Лексема **наволоч** означає: 1. збірн., зневажл. Підлі,

нікчемні, шкідливі для суспільства люди; набрід (Словник української мови 5: 39); «Вибори в Київраду, кнопкодавство, **жлоб** депутат та багато іншого: новинник з Олегом Симорозом» (www.youtube.com, 15.09.2019). Лексема *жлоб* означає: крим., мол., жрм. Скупа, жадібна людина (Український жаргон 2005: 136); Кримський «**Гоблін**» влаштував «міністропад». Окупаційна Держрада Криму сьогодні має намір погодити відставку заступника і трьох міністрів (translationstudies.knlu.edu.ua, 23.03.2019). Лексема *гоблін* означає: 1. мол; несхвальн. Агресивно налаштований підліток. 2. маф. у крим. Озброєний рекетир, член мафіозної сім'ї (Український жаргон 2005: 106); Ведуча з Чернівців обізвала «**дибілами**» людей, які прийшли на зустріч з Королевською (www.storcor.org, 27.02.2020); На телеканалі «Україна» Ярославу Куцу прес-секретар депутата Полтавської міської ради Андрія Матковського Ігор Кужик на 21 хв. 3 сек. відеосюжету вживає образливі вислови, які до того ж принижують людей з розумовими вадами: «Якщо батьки **дебіли** та ведуть дитину на такий дитячий майданчик та не бачать, куди вона спускається, то їм вже нічого не допоможе» (www.cje.org.ua, 6.02.2018); 12 і 17 січня Ляшко у своїх виступах некоректно і з очевидним дискримінаційним характером висловлюючись про дії Уряду вжив слово «**даун**» («Українська правда», 24.01.2017), що викликало обурення благодійної організації «Даун-Синдром», представники якого засудили нардепа за невдале порівняння у відкритому листі: «...використання слова «даун» замість «людина з синдромом Дауна» некоректне й констатує Ваше зневажливе ставлення до осіб з такою хромосомною аномалією» («Українська правда», 24.01.2017). Лексема *даун* означає: мол; несхвальн., ірон. Дурна, некмітлива людина. Від медичного терміна хвороба Дауна (Український жаргон 2005: 116);

– фізичних дій і станів: На Вінниччині директор підприємства «**заробив**» майже мільйон на ремонті доріг. Немирівською місцевою прокуратурою відкрито кримінальну справу (www.vinnitsa.info, 21.05.2020); Можливо, українська наука почала **конати** вже задовго до 1991 року ... виправити ситуацію може тільки створення нової Академії наук (www.zaxid.net, 10.01.2019) «Копи можуть **морозитися**, але прийняти не мають права» («Газета по-українськи», 20.04.2018); Водночас голова фракції «Свободи» Маркіян Лопачак вийшов до президії ЛМР та заявив, що «те, чим займається «Самопоміч», є «**політичним онанізмом**», як це і називав Андрій Карбовник (www.zaxid.net/news, 21.06.2018); До конфлікту приєднався і прем'єр-міністр Арсеній Яценюк, який назвав одеського голову ОДА «**гастролером**» (www.ua.112.ua, 15.12.2018); Для охочих «**відкосити**» від армії нині працює ціла індустрія «фахівців» — юристи, медики й працівники військкоматів радо допоможуть «переконаним пацифістам» уникнути призову («Дзеркало тижня», 21.06.19); Тоді у пресу вийшла лише незначна частина інформації ... я б захищалася і не дозволила мене «**полоскати**» пресі, я подала б до суду (www.day.kyiv.ua, 7.09.2018); Поки ж у Зеленського в терміновому порядку переписували законопроект, депутати в його очікуванні просто **чесали язиками** («Главком», 25.05.19); Після «**зливу**» прослушки Труба влаштував вечірку для ДБР (www.volynnews.com, 4.12.2019); «Від карантину **дах поїхав?**»: Київавтодор змусив працівницю кілька ночей поспіль стерегти асфальт (www.vgolos.com.ua, 10.04.2020); «Прокуратура та міліція просто намагаються **відмити** забруднену честь мундирів свого керівництва», – заявили в «Батьківщині» (www.radiosvoboda.org, 24.07.2018);

– поведінки, способу життя, вчинків, звичок, здібностей, роду діяльності, занять, професійних і ділових якостей, напр.: Головний військовий прокурор Анатолій Матіос вважає колишнього прокурора АТО Костянтина Кулика «**нікчемною**», однак при цьому називає його професіоналом (www.pravda.com.ua, 17.07.2017); «Тендерний тролінг»: **ділок** пропонував Мінмолодьспорту 2 мільйони, щоб виграти конкурс (www.ukrinform.ua, 22.12.2020); Депутат Львівської міської ради Григорій Козловський назвав начальника ДАБІ Романа Желіха «**холуєм**»... (www.forpost.lviv.ua, 2.03.2018). Лексема *холуй* означає: перен., розм. Той, хто запопадливо прислужується кому-небудь, плазує перед кимсь (Словник української мови 11: 123); Звізченська була не лише **розпусницею**, а й **чаклункою**, яка багато років займалася чарами, і з їхньою допомогою в багатьох людей відібрала здоров'я (www.blitz.if.ua, 20.05.2020);

Президент Бразилії Жаїр Болсонару назвав 16-річну еко-активістку зі Швеції Грету Тунберг *паскудницею* після того, як вона написала текст у мережі... (www.nizhyn.in.ua, 11.12.2019); *Мафіозі почали використовувати спортсменів в барах та ресторанах в якості «вишибал», коли велись переговори про тіньові обладки («Радіо свобода», 10.05.16); У Польщі судять професора, який обізвав українських бійців «непотребом» (www.dero.ua, 23.07.2020);*

– соціального походження й статусу, матеріального стану, вікової, етнічної, національної, расової, гендерної, конфесійної, професійної належності, політичних поглядів, асоціальних девіантних груп, напр.: *Ведуча Сніжана Єгорова обізвала українських воїнів «селюками» (www.pinterest.com, 13.08.2020); Голова партії «Слуга Народу» Олександр Корнієнко під час обговорення з главою однойменною фракції Давидом Арахамією колеги Ірини Аллахвердієвої назвав її «робочою бабою, як корабельна сосна» (www.hromadske.ua, 23.06.2020); «Жиди», «кацапи» та «хохли» (заголовок) (www.pravda.com.ua, 25.08.2019); ...цигани це просто непотріб, який треба ставити в рамки закону і нехай тоді шукають свій куточок на землі (Facebook, 24.07.2018); Ця людина [Порошенко] стільки разів сказала, що я маріонетка і наркоман... (www.gordonua.com, 13.04.2019); Регіональний кореспондент газети Верховної Ради обізвав Жана Беленюка «негром», а Володимира Зеленського «євресм-клоуном» (www.zaxid.net, 9.06.2019); «Україні точно не потрібен президент-наркоша» (www.democracy-reporting.org, 8.04.2019); Українське суспільство, не в останню чергу завдяки ужгородському міському голові Сергію Ратушняку, обраному за підтримки блоку Володимира Литвина, поновило давню дискусію – чи коректно українських громадян єврейського етнічного походження називати «жидами» (www.pravda.com.ua, 25.08.2019). Інвективна лексика є одним із найпоширеніших засобів вираження вербальної агресії щодо представників деяких етносів, рас, релігій, сексуальних меншин тощо, напр.: *Щоб більше не народжувались як ти – жиди пархаті, Вас треба з малку у Бабії Яр кидать! Ви разом з Коломійським Україну обікрали (www.sensor.net.ua, 7.10.2018). Інвективи використовують і як засіб морально-психологічного тиску (вимог, погроз, шантажу) на адресата, психологічного насильства, зокрема під час булінгу та мобінгу стосовно різних соціальних груп переважно в загальноосвітніх закладах, установах й організаціях, що зачіпає гідність і честь особи, викликаючи почуття образи.**

Останнім часом у ЗМІ з'явилося чимало новітніх оказіональних інвектив, які вражають читацьку й слухацьку аудиторію новизною, епатажністю, тому мають сильний психологічний вплив на свідомість, напр.: *За що дрищі обізвали тоді мене «кремляддю» та іншими поганими словами (www.forum.pravda.com.ua, 27.05.2020); Політик не цікавився геральдиком та і новими атрибутами, котрі почались з'являтися у лугандонії (www.enigma.ua, 29.11.2019); Він нагадав, що економіка України функціонує не як нормальна ринкова економіка, а як «олігархоніміка» (www.ua.news, 11.05.2020); Україна втратила багатомільйонні інвестиції через власне «кривосуддя», (www.magnolia-tv.com, 24.01.2020); Російський журналіст: наші пропандони повинні відповісти перед міжнародним трибуналом (www.champion.com.ua, 29.11.2019); «Пропандони» з Раша-тіві отримали істеріку від законопроекту Олександра Шевченка про заборону в Україні ідеології «русського мира» (www.firtka.if.ua, 2.10.2018); Так, Качинський – це ліліпутін, – сказав Адам Міхнік (www.prostir.co.ua, 28.05.2020); «Під маскою «паяца» може виявитися «ліліпутін»: екснардеп. Про це він сказав у ефірі ток-шоу «Говорить великий Львів» (www.vgolos.com.ua, 13.02.2020); Путін же, виступивши агресором проти України, був «удостоєний» прізвиськом «Путлер» (www.lb.ua, 5.03.2018).*

Інвективи використовують у різних видах дискурсу, зокрема політичному конфліктному дискурсі, з метою деморалізувати, принизити, дискредитувати опонента, знизити його рейтинг, тим самим самоствердитися за його рахунок, продемонструвати свої переваги. Проте надмірний вияв такої тактики може дискредитувати й самого адресанта, напр.: *Депутати нагадали, що минулого тижня лідер фракції Радикальної партії Олег Ляшко в неприпустимій образливій формі висловився на адресу віце-прем'єра Іванни Климпуш-Цинцадзе. «Він пов'язав*

її позицію щодо мораторію на ліс-кругляк з наступними епітетами «**підсадна качка**», «**ставлениця олігарха**», «**урядовий даун**», – сказав депутат Олексій Мушак, зазначивши, що це вже не перший прояв мови ненависті в політиці (www.day.kyiv.ua, 18.01.2018); Ляшко: Юлечка, на любі дебати приходь **дороженька, зозулечка моя**, приходь і ми з тобою подебатуюмо, і я тебе **кончу** (www.youtube.com, 18.11.2016). Негативний вплив інвективи тут має двобічний характер, адже вона спрямована не лише на адресата, а й на адресанта мовлення. «Закріплюючи у своїй поведінці деструктивні моменти (лихослів'я), людина спотворює свою особистість, завдаючи їй моральної та психологічної шкоди. Крім того, інвектива приголомшує самого інвектанта. Звернення до інвективи є фактичним визнанням свого психологічного банкрутства, капітуляцією перед ситуацією», – слушно зауважує Н. Макаренко (Макаренко 2013: 341).

Інвектива в будь-якій словесній формі може мати різної інтенсивності психотравматичний вплив на реципієнта, викликаючи цілу ланцюгову реакцію: тривалі психічні страждання, депресії, і як наслідок – погіршення фізичного здоров'я. Ступінь такого впливу прямо пов'язаний із низкою екстралінгвальних чинників: погіршенням суспільного престижу, втратою ділової репутації, порушенням життєвих і професійних перспектив особистості, ускладнення матеріального становища тощо. Згідно із законодавством потерпілий може вимагати компенсації моральної чи матеріальної шкоди від кривдника в судовому порядку.

Інтенсивність (сила) психологічного впливу інвективи неоднакова й залежить, з одного боку, від змістового наповнення образливого вислову, його спрямування, з іншого – від вікових, індивідуально-психологічних особливостей реципієнта, рівня його вихованості, ментальності, темпераменту, стресостійкості, етнічної, расової, гендерної та соціально-професійної належності тощо. Надзвичайно великої сили зафіксовані в ЗМІ публічні образи на адресу відомих осіб, напр.: *Публічний конфлікт між мером Дніпра Борисом Філатовим і депутатом Верховної Ради від 94 округу (Обухів-Васильків) Олександром Дубинським, котрого вважають наближеним до І. Коломойського, триває. Депутату від Обухова вказали на залежність від Коломойського і обізвали «бородатою жінкою»* (www.obukhiv.info 11.08.2019); *Сім з половиною тисяч гривень відсудила на Львівщині працівниця Рудківської міськради. Позивалася до місцевого депутата за образливий допис на її адресу в соцмережах. Депутат назвав жінку: «бабусею бальзаківського віку» і «аферисткою»* (www.5.ua, 7.02.20); *Народний депутат від ВО «Батьківщина» обізвав заступника голови Верховної Ради України Ірину Геращенко «підстилкою»* (www.glavcom.ua, 26.11.2018); *Ірина Геращенко: «Я не підстилка – ви підстилка, підстилка Путіна. І я прошу чоловіків у залі сказати йому, що я говорю правду...»* (www.5.ua, 26.11.2018); *Чемпіонка України з боксу назвала Яніну Соколову шльондрою через нападки на Усика* (www.dilo.net.ua, 23.05.2020); *«Тремтять, бандерлоги». Слуга народу Дубинський підтримав колегу-депутата, який обізвав журналістку (заголовок). Обраний від Слуги народу депутат Олександр Дубинський підтримав однопартійця Максима Бужанського, який обізвав журналістку НВ Ольгу Духнич «черговою тупою вівцею»* (www.texty.org.ua, 19.08.2019); *Автора першого пішохідного переходу обізвали «ідіотом» ... А за підземний перехід «в нікуди» архітектора мер назвав двічі «ідіотом»* (www.volynnews.com, 22.02.2017); *Путін обізвав професора «недоумком»* (заголовок). *Президент Росії Володимир Путін на з'їзді «Єдиної Росії» назвав недоумком вченого* (www.zhitomir-online.com, 23.09.2018).

На відміну від умисної образи, ненавмисна образа як виплиск негативних емоцій (відчаю, безвиході, гніву, люті), прагнення зняти психологічну напругу, стрес, емоційно розрядитися, привернути увагу, справити враження, епатажувати, додати собі авторитету і навіть просто пожартувати без якогось негативного умислу, може й не мати свого конкретного адресата, реалізуватися безадресно (Білоконенко 2012: 125–126). Іноді інвектанта, спрямовуючи образливий вислів на одних реципієнтів, викликає почуття образи в інших, наприклад, мешканців жіночих гуртожитків: *«Ви ж до рівня жіночого гуртожитку опустилися ПТУшного такого, в тому, що ви робите», – заявив Арестович на адресу партії «Європейська*

солідарність» (www.ua.interfax.com.ua, 16.02.2021); людей із хворобою Дауна: *Батьки особливих дітей попросили Ляшка не розкидатися словом «даун»* (заголовок).

В організації «Даун Синдром» відзначили, що отримують багато звернень від батьків, схвилюваних дискримінаційними висловлюваннями Ляшка. *«На превеликий жаль, вже не перший раз в гонитві за політичними рейтингами публічні люди дозволяють собі дискредитацію інвалідів перед багатомільйонною аудиторією ... Це підсилює упереджене ставлення суспільства до людей з особливими потребами», – зазначили в організації* (www.life.pravda.com.ua, 24.01.2017).

Особливу прагматичну роль у вираженні образи відіграють жаргонізми та сленгізми, які за сферою вживання поділяють на: кримінальні, молодіжні (студентські, учнівські), армійські, професійні (комп'ютерників, спортсменів, автомобілістів, музикантів, бізнесменів, неформальних об'єднань) тощо. Одні лінгвісти, витлумачуючи інвективи в широкому значенні, зараховують до них жаргонізми й сленгізми (Топчий 2018: 96–97; Форманова 2013: 130–131), інші – виокремлюють (Білоконенко 2012: 120–121; Навальна 2017: 86). Наприклад, Л. Ставицька, розмежовуючи поняття «жаргон» та «інвектива», зауважує: «...серед жаргонізмів переважають негативні знижені номінації; така емоційно-оцінна домінанта автоматично екстраполюється на лайку. Звичайно, лайка, інвективне слововживання має стосунок до поняття жаргону, адже вокабуляр інвективи та жаргону можуть частково збігатися... Але функції цих мовних страт збігаються не повністю. Якщо основна мета жаргонів – відособлення певної соціальної групи від решти, то для інвективи це всього лише функція. Скажімо, прийнято говорити про інвективу як про встановлення корпоративного духу між комунікантами («соціальне лихослів'я»)» (Ставицька 2005: 37). Уважаємо, що до інвектив варто зарахувати лише ті жаргонізми, які вживають у комунікативних актах образи й стосуються семантичного поля «Людина».

Надзвичайно негативний і небезпечний психологічний вплив має подібний до лайливих і вульгарних слів експресивний кримінальний жаргон, який дедалі частіше виходить за рамки злочинних груп, стрімко поширюючись у суспільстві, насамперед серед неповнолітніх і молодих людей (прагнучи виділитись, самоутвердитися у своїх колах, вони наслідують кримінальних «авторитетів»), а згодом через ЗМІ, художню літературу, кінофільми, радіостанції входить у повсякденність. На переконання дослідників такого соціолекту, «...шкода від кримінального жаргону полягає в тому, що він вчить особистість мислити кримінальними категоріями, прищеплює їй збочені погляди і переконання, насаджує огиду до праці, жорстокість та нелюдськість, вихваляє «красу» злочинного способу життя, злодійську хитрість, культ сили, презирство до загальнолюдських цінностей і загальнолюдської моралі, спотворює та перекручує правосвідомість особистості», «у кримінальному жаргоні жодне слово не вимовляють нейтрально, а найчастіше ущипливо, із неприхованою зневагою. Той, хто говорить, зазвичай прагне когось уразити, зачепити, дискредитувати, «поставити на місце» (Пирожков 1994). Тому такий жаргон, безперечно, містить інвективну конотацію, а отже, навіть якщо й не спрямований на конкретного адресата, викликає почуття образи й емоційного дискомфорту в багатьох людей, вихованих свого часу на засадах мовленнєвої культури й етикету (пенсіонери, представники інтелігенції та ін.). Напр.: *«Грузія – чи не єдина країна у світі, де у поліцейських немає презирливих прізвиськ. Ні копи, ні «менти», ні «мусора». Хоча раніше їх називали «собаками»* («Високий замок», 12.10.17). Як подає словник, лексема *мусор*, -а, ч., мн. *мусори*, -ів; крим, мол; презирл. Міліціонер; працівник правоохоронних органів (Український жаргон 2005: 225); *«У середовищі російських силовиків панують «абсолютно блатні звичаї. Вбивство Немцова повинно було сподобатися «пахану»* («Дзеркало тижня», 23.07.19). Лексема *пахан* означає: 1. крим. Почесний злодій похилого віку. 2. крим., тюр. Ватажок злочинної групи. 3. інтел. журн., політ.; ірон. Можновладець; авторитетна посадова особа (Український жаргон 2005: 249); *«Це не президент, а лідер мафії, беспредельщик і цинічний барига, який спекулює на війні, – дав характеристику українському президенту радикал»* («Poistcentre», 18.09.18). Лексема *барига* означає: 1. крим Перекупник краденого. 2. жрм; не-

схвальн. Продавець, торговець, бізнес якого оцінюється як недостойний (Український жаргон 2005: 48); *Зеленський влаштував шоу, де розповідав, що він не «лох»* (www.zik.ua, 3.11.2019). Лексема *лох* означає: 1. крим.; зневажл. Жертва злочину; потенційна жертва злочину. // Людина, яку легко обдурити, жертва шахрайства (Український жаргон 2005: 205). У сучасних медіатекстах і соцмережах можна простежити тенденцію до збільшення такої негативно-оцінної лексики на адресу високопосадовців, напр.: *«Коли був Ющенко, вони писали «чмо», «не виправдав надії, не робить нічого, щоб жилося добре». А потім вони писали, що Порох «чмо». А зараз вони пишуть, що Зеленський «чмо»* («Газета по-українськи», 24.05.19). Лексема *чмо* означає: крим., мол., жрм, зневажл. Неприємна людина, яка викликає відразу, огиду (Український жаргон 2005: 365); *«Він корчить із себе мачо, хоча по життю – чмо», – міністр внутрішніх справ України Юрій Луценко про народного депутата від Партії регіонів* (www.gazeta.ua, 4.01.2018).

Інвективи як експресивні мовні засоби можуть мати негативний вплив не лише на психіку індивіда, а й на масову свідомість. «За допомогою відповідних мовних засобів і прийомів можна закласти в підсвідомість людини особливу інформацію, яка може стати частиною її психічної сутності», – стверджує С. Форманова (Форманова 2013: 126). Інвективи в різних словесних виявах можуть бути інструментом таких видів сугестивного впливу на соціум, як «навіювання, – навмисний свідомий вплив на підсвідомість людини або групи осіб із метою зміни їхнього стану або ставлення до питання, а також створення схильності до певних дій», «прихилення до наслідування – створення в іншій людині бажання бути схожою, подібною до зразка» (Сидоренко 1997: 129–130).

Безпідставне культивування образливої, лайливої лексики (зادля експресивності й епатажу, намагання виділитися, привернути увагу), жаргонізація й криміналізація мовлення в сучасній художній літературі, різних засобах масової комунікації: інтернет-виданнях, телепередачах, зокрема політичних ток-шоу, і навіть найвищих державних інституціях, таких як Верховна Рада України, не лише нівелює духовні цінності, а й навіює в реципієнтів уявлення про лихослів'я як суспільну комунікативну норму, гідну для наслідування й поширення в різних вікових і соціальних групах, особливо молодіжних. «Актуалізація злочинного, злодійського, тюремного жаргону, – констатує Н. Войцехівська, – пов'язана насамперед із криміналізацією суспільного життя і свідомості, а також із бажанням наслідувати псевдоавторитети» (Войцехівська 2014: 330). Якщо молодь вживає інвективи, жаргонізми суто в усному спілкуванні з ровесниками, люди певних професій чи роду занять – зі своїми колегами, злочинці, наркомани, алкоголіки – у своїх асоціальних девіантних угрупованнях, то засоби масової інформації, художня література, використовуючи таку лексику надмірно й стилістично невинувато, впливають на свідомість чи підсвідомість усіх поколінь, соціально-професійних спільнот. У багатьох верствах населення, особливо літніх людей, нагромадження такої лексики (як вияву вербальної агресії) у ЗМІ зокрема і в соціумі загалом викликає негативні психоемоційні стани, психологічну напругу і навіть почуття образи (гіркоти, душевного болю, пригнічення, приниження), відчуття власного знеособлення. Адже масово вжита негативно забарвлена інвективна лексика є віддзеркаленням деструктивної свідомості соціуму, створює враження домінування в ньому вульгарності, агресії, ненависті, породжує уявлення про жорстокість сповненого насилля світу, нівелювання елементарних норм моралі, мовного етикету. Інвективна лексика в ЗМІ може бути виправдана лише за умови вживання її з конкретною комунікативно-стилістичною настановою (для негативної характеристики осіб, їхньої поведінки, передавання специфіки мовлення, іронічно-сатиричного зображення тощо). Неприпустиме в публічному просторі агресивне образливе лихослів'я, що пропагує насилля, жорстокість, приниженням честі й гідності особи, нівелює духовні цінності, а також сприяння його засвоєнню й поширенню в суспільстві, особливо серед молоді. Хоч цілком позбутися лихослів'я непросто, але знизити його рівень можливо шляхом застосування сучасних методик і тренінгів як засобів індивідуального психологічного впливу, описаних, наприклад, у статті Н. Макаренка (Макаренко 2013: 345).

Отже, інвектива як комунікативно-прагматична категорія на мовленнєвому рівні реалізується в конфліктних комунікативних актах образи, у яких адресант виявляє намір (ілокутивну мету, комунікативну стратегію) викрити, звинуватити, принизити, зганьбити, дискредитувати, деморалізувати адресата, навмисно вживаючи презирливу, зневажливу, вульгарну, брутальну, лайливу, жаргонну, обценну і под. експресивно забарвлену лексику з негативно оцінним компонентом. У плані мовного вираження саме ця лексика формує ядро інвективи як мовного знака. У відповідних контекстах із такою ж метою можуть уживати (унаслідок переосмислення та метафоризації) й нормативні (кодифіковані) лексеми, що становлять периферію інвективи. В аспекті комунікативної прагматики ядром інвективи є інтенція образи, яку доповнюють інтенції широкого діапазону з різним ступенем інтенсивності впливу на реципієнта – від конструктивної критики, несхвалення, докору, неприязні, зневаги, презирства до гнівного звинувачення, різкого осуду, викривального виступу проти когось, чогось, немилосердного глузу й приниження, словесного нападу, погрози та вербальної агресії. Інакше кажучи, інвектива є словесним інструментом реалізації усіх цих інтенцій, зокрема й образи, у комунікативній взаємодії (конфліктній інтеракції) адресанта й адресата: для першого образа є переважно навмисною вербальною дією з негативним комунікативним наміром, для другого – неприємним психоемоційним станом, відчуттям. Із погляду інвектанта комунікативний акт «успішний», якщо його вислів досягнув перлокутивного ефекту – викликав в адресата почуття образи, тобто гіркоти, душевного болю, пригнічення, приниження, знеособлення, глибокого жалю до себе і як наслідок – моральні страждання, а також суспільний осуд ображеного, зниження його статусу, втрату репутації тощо. Несправедлива образа, навпаки, може дискредитувати самого адресанта в очах соціуму, викликати обурення, зневагу, відразу, презирливе ставлення.

Попри негативний вплив на свідомість реципієнтів, інвективи формують динамічну частину лексичного простору української мови загалом і засобів масової комунікації зокрема. З одного боку, вони додають експресивності й ексцентричності мовленню, з іншого – вульгаризують різні види дискурсу, надаючи йому агресивної та образливої тональності. Найбільшу образу особистості викликає антропозорієнтована інвективна лексика, яка охоплює об'ємну та строкату групу просторічних, пейоративних, негативно забарвлених, зневажливих, жаргонних, сленгових, обценних, лайливих, згрубілих, вульгарних, презирливих вербальних одиниць конкретної мови, що містять у своїй семній структурі образливе звучання чи контекстуально набувають його. Тематичний діапазон інвектив відбиває фізичні, психоемоційні, морально-етичні якості людини, етнічну, соціально-професійну, гендерну, конфесійну, політичну належність тощо. Така лексика містить образливу оцінку зовнішніх та внутрішніх рис адресата з різною інтенсивністю психологічного впливу, яка залежить, з одного боку, від змістового наповнення образливого вислову, його спрямування, з іншого, – від вікових, індивідуально-психологічних особливостей реципієнта, рівня його вихованості, ментальності, темпераменту, стресостійкості, соціального статусу. Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні словесних і невербальних засобів вираження комунікативно-прагматичної інтенції образи в сучасному художньому дискурсі.

Література

Білоконенко, Л. Пейоративна й інвективна лексика в міжособистісному конфлікті. *Філологічні студії* 7 ч. 2, 2012:119–127.

[Bilokonenko, L. "Peioratyvna i invektyvna leksyka v mizhosobystisnomu konflikti (Invective and Pejorative Vocabulary in Interpersonal Conflict)". *Filolohichni studii (Philological studies)* 7, ch. 2, 2012: 119–127. Print.]

Войцехівська, Н. Інвективи в конфліктному діалогічному дискурсі. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах* 29, 2014: 322–332.

[Voitsekhivska, N. “Invektyva v konfliktnomu dialohichnomu dyskursi (Invectives in Conflict Dialogical Discourse)”. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh (Humanities education in technical higher educational institutions)* 29, 2014: 322–332. Print.]

Гаврилів, О. Непряма вербальна агресія. *East European Journal of Psycholinguistics* 6(2), 2019: 7–20.

[Havryliv, O. “Nepriama verbalna ahresiiia (Indirect Verbal Aggression)”. *East European Journal of Psycholinguistics* 6(2), 2019: 7–20. Print.]

Иссерс, О. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Москва: КомКнига, 2006.

[Issers, O. Kommunikativnyye strategii i taktiki russkoy rechi. Moskva: KomKniga, 2006.]

Макаренко, Н. Инвективная лексика як форма міжособистісного спілкування. *Проблеми сучасної психології* 22, 2013: 336–347.

[Makarenko, N. “Invektyvna leksyka yak forma mizhosobystisnoho spilkuvannia (Invective Vocabulary as a Form of Interpersonal Communication)”. *Problemy suchasnoi psykholohii (Problems of modern psychology)* 22, 2013: 336–347. Print.]

Навальна, М. Пейоративи в мові української періодики. *Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics* 22(2), 2017: 85–97.

[Navalna, M. “Peioratyvy v movi ukrainskoi periodyky (Pejoratives in Language of Ukrainian Periodicals)”. *Psycholinguistics* 22(2), 2017: 85–97. Print.]

Пирожков, В. Законы преступного мира молодёжи (криминальная субкультура). Тверь: ИПП «Приз». 1994. http://www.e-readinglib.org/bookreader.php/75561/PirozhkovZakony_prestupnogo_mira_molodezhi.html.

[Pirozhkov, V. Zakony prestupnogo mira molodezhi (kriminalnaya subkultura) (Laws of Criminal World of Youth (Criminal Subculture))”. Tver: IPP «Priz». 1994. http://www.e-readinglib.org/bookreader.php/75561/Pirozhkov-Zakony_prestupnogo_mira_molodezhi.html. Web. 9 Feb. 2021.]

Сидоренко, Е. Личностное влияние и противостояние чужому влиянию. *Психологические проблемы самореализации личности*. СПб: СПбГУ, 1997, 123–142.

[Sidorenko, Y. Lichnostnoe vliyanie i protivostoyanie chuzhому vliyaniyu (Personal Influence and Opposition to Another’s Influence). *Psikhologicheskie problemy samorealizatsii lichnosti (Psychological problems of personal self-realization)*. SPb: SpbGU, 1997, 123–142. Print.]

Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка. 1970–1980.

[Slovnuk ukrainskoi movy (Dictionary of Ukrainian Language): v 11 t. Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980. Print.]

Ставицька, Л. Арго. жаргон. сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ: Критика, 2005.

[Stavytska, L. Arho. zharhon. slenh: Sotsialna. dyferentsiatsiia ukrainskoi movy (Argot. Jargon. Slang: Social Differentiation of Ukrainian Language). Kyiv: Krytyka, 2005. Print.]

Топчий, Л. Засоби реалізації інвективної прагматики в публіцистичному дискурсі Ірини Калинець. *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки* 1(52), 2018: 95–100.

[Topchyi, L. “Zasoby realizatsii invektyvnoi prahmatyky v publitsystychnomu dyskursi Iryny Kalynets (Methods of Implementing Invective Pragmatics in Iryna Kalynets Publicistic Discourse)”. *Derzhava ta rehiony. Serii: Humanitarni nauky (State and regions. Series: Humanities science)* 1(52), 2018: 95–100. Print.]

Український жаргон = A Dictionary of Ukrainian Slang: словник / Леся Ставицька. Київ: Критика, 2005.

[Ukrainskyi zhargon = A Dictionary of Ukrainian Slang: slovnuk (Ukrainian Jargon = A Dictionary of Ukrainian Slang: dictionary) / Lesya Stavytska. Kyiv: Krytyka, 2005. Print.]

Форманова, С. Стилiстичнi особливостi iнквективи в українській мові. *Записки з українського мовознавства* 20, 2013: 124–131.

[Formanova, S. “Stylistychni osoblyvosti invektyvy v ukrainskii movi (Stylistical Peculiarities of Invective in Ukrainian Language)”. *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva (Notes on Ukrainian linguistics)* 20, 2013: 124–131. Print.]

Шевченко, Л., Дергач, Д., Сизонов, Д., Шматко, І. Юрислінгвістика: словник термінів і понять. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2015.

[Shevchenko, L., Derhach, D., Syzonov, D., & Shmatko, I. *Yuryslinhvistyka: slovnyk terminiv i poniat (Juridical Linguistics: Dictionary of Terms and Concepts)*. Kyiv: VPTS «Kyivskiy universytet», 2015. Print.]

MEANS OF EXPRESSION OF COMMUNICATIVE-PRAGMATIC INTENTION OF INSULT IN MODERN MEDIA TEXTS

Oleksandr Mezhev

Department of Ukrainian Language, Lesia Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine.

Maryna Navalna

Department of Documentation Science and Teaching Methodology, Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University, Pereiaslav, Ukraine.

Nataliia Kostusiak

Department of Ukrainian Language, Lesia Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine.

Abstract

Background. Recently, in modern public space, in particular socio-political discourse, contemptuous statements have become more frequent with the intention of insulting the opponents, humiliating their status, honor and dignity, and making them feel bitterness and annoyance. Once in the media, they not only give a negative evaluation of specific individuals, but also vulgarize speech and in different ways affect the consciousness of recipients. The intensification at the turn of the century of scientific studies devoted to the speech and psychological influence of the addressant on the addressee, determined the need in a thorough analysis of the communicative intention of the insult in modern media.

Purpose. The purpose of the article is to do a comprehensive analysis of lexico-semantic means of expressing the communicative intention of the insult in modern Ukrainian media texts.

Results. The main mean of expressing the communicative-pragmatic intention of the insult is profanity, which contains in its meaning a negative evaluation of appearance, moral and psychological, intellectual and professional qualities of people, their activity, social origin and status, financial status, age, gender, ethnicity, race and confessional affiliation. Normative vocabulary in appropriate contexts can also acquire offensive negative-evaluation semantics as a result of metaphorization and rethinking in accordance with the communicative intentions of the speaker. The perlocutionary effect of such offensive vocabulary can be different, starting from neutral to extremely strong force depending on the psychotype, mentality, age, gender, nationality, profession of the addressee, etc.

Discussion. The communicative-pragmatic intention of the insult in modern media discourse is realized primarily in verbal form through the use of varieties of invective vocabulary, which can have a negative impact on both the individual recipient and the mass consciousness. A number of discussions are caused by the problem of the expediency of using offensive expressions in media texts, which, on the one hand, vulgarize and criminalize speech, on the other hand, add expressiveness and epatage to it. We see in this the prospect of further research.

Keywords: communicative intention, insult, invective vocabulary, speech influence, recipient, addressee, addressant, media text.

Vitae

Oleksandr Mezhev is Doctor of Philology, Professor of Department of Ukrainian Language in Lesia Ukrainka Volyn National University (Lutsk). His areas of research interests include functional-categorical grammar and communicative linguistics.

Correspondence: mezhov@ukr.net

Vitae. Maryna Navalna is Doctor of Philology, Professor of Department of Documentation Science and Teaching Methodology Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University (Pereiaslav). Her areas of research interests include sociolinguistics, psycholinguistics and communicative linguistics.

Correspondence: mnavalna@gmail.com

Vitae

Nataliia Kostusiak is Doctor of Philology, Professor of Department of Ukrainian Language in Lesia Ukrainka Volyn National University (Lutsk). Her areas of research interests include functional-categorical grammar and communicative linguistics.

Correspondence: nat_kostusyak@ukr.net

Надійшла до редакції 1 березня 2021 року
Рекомендована до друку 15 березня 2021 року

Наталія Мельник

ORCID: 0000-0002-6641-0649

DOI 10.31558/1815-3070.2021.41.19

УДК 323.15:316.356

**КОНЦЕПТ «ЕТНІЧНІСТЬ» В БРИТАНСЬКИХ СЛОВНИКАХ
(НА МАТЕРІАЛІ СЛОВНИКІВ OALD ТА ALDCE)**

У статті дослідженню особливості репрезентації концепту «етнічність» у британських лексикографічних джерелах. Автором проаналізовано та представлено особливості репрезентації концепту «етнічність» у британському словнику «Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English» 2010 року та проведено порівняльний аналіз з репрезентованими етномаркованими лексемами у словнику «The Advanced Learner's Dictionary of Current English» 1963 року. Аналіз здійснено на основі вибірки етномаркованих лексем та визначення їх смислового наповнення та лінгвістичного аспекту. Автором виявлено, що мовним підтвердженням зміцнення ідеології толерантності і дискурсу політкоректності в сучасному англомовному соціумі є зниження кількості стереотипних репрезентацій етнічних груп в ілюстративних контекстах, поява в словнику політкоректних найменувань представників етнічних меншин і поміток, що фіксують неприйнятність публічного вжитку негативних і зневажливих найменувань націй та етносів.

На відміну від есенціалістського розуміння етнічності як іманентної незмінної сутності, характерної для середини ХХ століття, в сучасній англомовній картині світу етнічність концептуалізується як культурний конструкт. Етнічна ознака стає засобом акцентуації культурної специфіки, що виражається в двократному збільшенні кількості слів-екзотизмів у словнику OALD, в порівнянні зі словником ALDCE, використанні етномаркованих лексем як атрибута до культурних артефактів в ІК словника OALD.

Проведене дослідження засвідчило, що етнічність є динамічним продуктом дискурсу епохи, що конструюється в різних контекстах і різних типах текстів. Врахування етнічності в лінгвістичному описі сприяє більш повному розумінню англомовної картини світу, поглиблює наукові уявлення про взаємодію ідеології, мови, культури.